ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ

ਭਾਗ-1

ਹਉਮੈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ, ਧਰਮ ਦੇ ਮਗਰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਪਣੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਅਥਵਾ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਘੜ' ਕੇ, ਨਿਜੀ, ਮਾਇਕੀ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਸੀ ਸੁਆਰਥ ਜਾਂ ਭਾਵਕ ਨਿਸਚਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਅਸਲੀ ਆਤਮਿਕ ਗੁੱਝੇ 'ਭੇਦ' ਅਤੇ 'ਤੱਤ' 'ਅਲੋਪ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਸਿਰਫ ਧਰਮ ਦੇ ਆਪੂੰ ਘੜੇ ਹੋਏ ਫੋਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੋਕਟਿ ਧਰਮੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ । (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 1/18)

ਇਹ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਾਂ ਨਿਸਚੇ, ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ 'ਫਿਰਕੇ' ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ, ਚੰਗੇਰਾ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਮਰਯਾਦਾ, ਰਸਮਾਂ, ਲਿਬਾਸ ਆਦਿ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਉ, ਝਗੜਾ ਅਤੇ 'ਤਅੱਸੁਬ' ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਕੋ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਅਸੀਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ, ਮੁੱਢਲੀ 'ਤੱਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ', ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਉਂ ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ 'ਤਅੱਸੁਬ' ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਨਿਜੀ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਤਾਂ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ 'ਮਜ਼ਹਬੀ

ਤਅੱਸੁਬ' ਅਥਵਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕਟੜਤਾ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਤਾਂ ਕੌਮਾਂ, ਮੁਲਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਜੀ ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੱਠੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅਗਨੀ ਤਾਂ ਨਸਲਾਂ, ਕੌਮਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਗੋ-ਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧੱਸ-ਵੱਸ-ਰਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ 'ਅਗਨੀ' ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਵਾਂਗ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਫੁਟਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਧਰਮੀਆਂ, ਭੋਲੇ -ਭਾਲੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉਤੇ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਤਸੀਹੇ ਜਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਟੂਕ ਮਾਤਰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ—

ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤਸੀਹੇ ਦਿਤੇ।

ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਗਊ ਜਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੀਆ-ਸੁੰਨੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦੀਆਂ, ਸੂਫੀਆਂ ਉਤੇ ਬੇਅੰਤ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜੇ ਭੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ 'ਕੈਥੋਲਿਕ' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰੋਟੈਸਟੈਂਟ' (Catholic and Protestant) ਵਿਚਕਾਰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਹਾਦ (crusades) ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਖਲਕਤ ਦਾ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਤੀ-ਤਵੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਉਬਾਲਿਆ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਜਨੂਨ ਅਧੀਨ, ਅਕਹਿ ਅਤੇ ਅਸਹਿ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਦੋਨਾਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟੇ ਗਏ।

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਰੰਬੀਆਂ ਨਾਲ ਉਤਾਰੀ ਗਈ।

ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਖ਼ੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭੀ ਅਨੇਕ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ 'ਸਿੱਖੀ' ਦੇ ਨਾਉ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੱਡੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ (World wars) ਹੋਈਆਂ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਖ਼ੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਸਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪਰ ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵੱਡੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤਿਆਚਾਰ, ਤਬਾਹੀ, ਖ਼ੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਤਨੇ ਅਕਹਿ ਧਾਰਮਿਕ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੇ ਜਗਤ ਦੀ 'ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ' ਕਾਰਨ ਵਿਗੜੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਉਠੇ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਵਰਤੇ ਪਾਪ ਭ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਸਾਰਾ।
ਵਰਨਾ ਵਰਨ ਨ ਭਾਵਨੀ ਖਹਿ ਖਹਿ ਜਲਨ ਬਾਂਸ ਅੰਗਿਆਰਾ।
ਨਿੰਦਿਆ ਚਲੇ ਵੇਦ ਕੀ ਸਮਝਨਿ ਨਹਿ ਅਗਿਆਨਿ ਗੁਬਾਰਾ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 1/17)

ਭਈ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਆਸ੍ਰਮ ਉਪਾਏ।

ਦਸ ਨਾਮਿ ਸੰਨਿਆਸੀਆ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥਿ ਚਲਾਏ।
ਜੰਗਮ ਅਤੇ ਸਰੇਵੜੇ ਦਗੇ ਦਿਗੰਬਰ ਵਾਦਿ ਕਰਾਏ।
ਬ੍ਰਹਮਣਿ ਬਹੁ ਪਰਕਾਰਿ ਕਰਿ ਸਾਸਤ੍ਰਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਿ ਲੜਾਏ।
ਖਟਿ ਦਰਸਨ ਬਹੁ ਵੈਰਿ ਕਰਿ ਨਾਲਿ ਛਤੀਸਿ ਪਖੰਡ ਰਲਾਏ।
ਤੰਤ ਮੰਤ ਰਾਸਾਇਣਾ ਕਰਾਮਾਤਿ ਕਾਲਖਿ ਲਪਟਾਏ। (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 1/19)

ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ—

ਇਤਫ਼ਾਕ
ਰਵਾਦਾਰੀ
ਪਿਆਰ
ਸੇਵਾ
ਪਰਉਪਕਾਰ
ਸ਼ਾਂਤੀ
ਮਿਤਰਤਾ
ਦਇਆ
ਏਕਤਾ
ਖਿਮਾ
ਗਰੀਬੀ

ਆਦਿ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਜ਼ਹਬ—

ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ
ਨਫਰਤ
ਲੜਾਈ
ਤਅੱਸੁਬ
ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ
ਕ੍ਰੋਧ
ਹੰਕਾਰ
ਸਾੜਾ
ਖ਼ੂਨ ਖਰਾਬਾ
ਜ਼ੁਲਮ

ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ। (ਪੰ.–1185)

ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ ॥
ਹਿਆਉ ਨ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇ ॥
ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ ॥
ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀਦਾ ॥ (ਪੰਨਾ–1384)

ਇਕ ਜਗ੍ਰਾ ਕਵੀ ਮੁਹੰਮਦ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਇਸ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

"ਮਜ਼ਹਬ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਤਾ ਆਪਸ ਮੇਂ ਬੈਰ ਰਖਨਾ।"

ਪਰ, ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਹਾਸੋ–ਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਚੇਰੇ, ਚੰਗੇਰੇ, ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਭਲੇ–ਭਲੇਰੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਇਸ 'ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅੱਗ' ਵਿਚ ਸੜ–ਬਲ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮਾਇਕੀ ਈਰਖਾ–ਦਵੈਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਦਾ 'ਅਸਰ' ਤਾਂ ਸ਼ਖਸੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੈ, 'ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ' ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ—

ਭਾਈਚਾਰੇ
ਫਿਰਕਿਆਂ
ਕੌਮਾਂ
ਮੁਲਕਾਂ
ਵਿਸ਼ਵ

ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ 'ਸੀਮਾ' ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਨੂੰ ਜਹਾਦ, ਕਰੂਸੇਡ (crusade) ਅਤੇ ਧਰਮ–ਯੁੱਧ ਆਦਿ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦੇ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਭੋਲੀ ਅਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਖਲਕਤ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਨੂੰਨ (fanaticism) ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮਚਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਅਤੇ 'ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗਤ' ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਸੀਂ—

ਉਚੇਰੇ
ਚੰਗੇਰੇ
ਭਲੇ–ਭਲੇਰੇ
ਪਾਕ–ਪਵਿਤ੍ਰ
ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ

ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ
ਅਖੌਤੀ ਗੁਰੂ
ਜਗਤ ਗੁਰੂ
ਸ੍ਰੀ 108
ਆਚਾਰੀਆ
ਸੁਆਮੀ
ਜਤੀ
ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ
ਸੰਨਿਆਸੀ
ਜੋਗੀ
ਗਿਆਨੀ
ਅਖੌਤੀ ਸੰਤ

ਅਖਵਾ ਕੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਯਾ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ —

ਨੀਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ
ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ
ਤਅੱਸੁਬ ਨਾਲ

ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ —

ਕਾਫ਼ਰ
ਮਲੇਛ
ਢਿੱਲੜ
ਮਨਮੁਖ
ਨਿਗੁਰਾ
ਅਛੂਤ
ਨਾਸਤਿਕ

ਆਦਿ, ਘਿਰਨਾ ਭਰੇ ਨੀਵੇਂ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ —

ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਫ਼ਤਵੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਦੁਰ-ਦੁਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਯਾ ਮਜ਼ਹਬ ਸਾਨੂੰ —

ਪਿਆਰ
ਸਤਿਕਾਰ
ਮੈਤ੍ਰੀ ਭਾਵ
ਦਇਆ
ਸਮਾਨਤਾ
ਖਿਮਾ
ਸੇਵਾ
ਪਰਉਪਕਾਰ

ਆਦਿ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਕਹਿ ਅਤੇ ਅਸਹਿ ਜ਼ੁਲਮ, 'ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉ' ਤੇ ਬੜੇ ਚਾਉ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸੁਆਬ' ਅਥਵਾ ਪੁੰਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਉਚੇ ਆਤਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਮਜ਼ਹਬੀ-ਤਅੱਸੁਬ' ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ —

ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ
ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ
ਨਫਰਤ
ਸਾੜਾ
ਸ਼ੱਕ
ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ
ਖਿੱਚੋ-ਤਾਣ
ਲੜਾਈਆਂ
ਹੰਕਾਰ

ਆਦਿ, ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਅਤੇ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਅਥਵਾ —

ਖਿਆਲ

ਸੋਚਣੀ
ਵਲਵਲੇ
ਭਾਵਨਾ
ਬੋਲ
ਵਰਤਾਵੇ

ਦੁਆਰਾ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਹਰ ਛਿਨ, ਹਰ ਪਲ ਅਵੱਸ਼ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਆਪਨੀ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਜਾਂ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਭੀ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕ 'ਰੰਗਤ' ਦੀ ਹਵਾੜ ਜਾਂ ਸੜਾਂਦ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ ਵਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-474)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਅਥਵਾ 'ਆਪੇ' ਦੀ ਰੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਉਘੜ ਕੇ ਜਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ 'ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ' ਜਾਂ 'ਧਰਮੀ' ਬਣੇ ਫਿਰੀਏ !!

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ—

ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ
ਕੁਲਝਣਾ
ਘਿਰਨਾ
ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ
ਕਾਮ
ਕ੍ਰੋਧ
ਲੋਭ
ਮੋਹ
ਹੰਕਾਰ

ਆਦਿ, ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੀ, ਸਾਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਅਉਗਣਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ', 'ਲਿਸ਼ਕ' ਅਥਵਾ 'ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ' ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਸਾਡੇ—

ਆਚਾਰ
ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ
ਧਾਰਮਿਕ ਅਵਸਥਾ
ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ

ਦਾ 'ਨਿਰਨਾ' ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੈਲੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਧਰਮ 'ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ', 'ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ' ਜਾਂ ਪਖੰਡ ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਪੁ ਕੁੰਚ ਛੋਡੈ ਬਿਖੁ ਨਹੀ ਛਾਡੈ ॥
ਉਦਕ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਬਗੁ ਧਿਆਨੁ ਮਾਡੈ ॥
ਕਾਹੇ ਕਉ ਕੀਜੈ ਧਿਆਨੁ ਜਪੰਨਾ ॥
ਜਬ ਤੇ ਸੁਧੁ ਨਾਹੀ ਮਨੁ ਅਪਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-485)

ਸੇਖ ਸਬੂਰੀ ਬਾਹਰਾ ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੇ ਜਾਇ ॥
ਕਬੀਰ ਜਾ ਕੀ ਦਿਲ ਸਾਬਤਿ ਨਹੀ ਤਾ ਕਉ ਕਹਾਂ ਖੁਦਾਇ ॥ (ਪੰ.-1374)

ਦੂਜੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਿਤ ਦੇ ਖਿਆਲ, ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਦਿ ਹੀ, ਸਾਡੀ ਨੀਵੀਂ ਜਾਂ ਉਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਦਾ 'ਮਾਪ' ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਿਆਈਆਂ ਵਿਚ—

ਈਰਖਾ
ਦਵੈਤ
ਕੁਲਝਣਾ
ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ
ਘਿਰਨਾ
ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ
ਕਾਮ
ਕ੍ਰੋਧ
ਲੋਭ
ਮੋਹ
ਹੰਕਾਰ

ਦੀ 'ਲੇਸ-ਮਾਤਰ' ਅੰਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਸ ਅੰਦਰਲੀ ਮੈਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ 'ਮੈਲ' ਦੇ ਗੰਧਲੇਪਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀ ਮੈਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਮਾਇਆ-ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਮੈਲ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਦਾ 'ਬਾਲਣ' ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗੋਹੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਛੁਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਤੋਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੁਆਹ-ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੇਠਾਂ ਅੱਗ ਧੁੱਖਦੀ ਅਥਵਾ ਸੁਲਘਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ—

ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਾਹਰਿ ਤਨੁ ਸੁਆਹ ॥ (ਪੰਨਾ-267)

ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਜਲੈ ਭੜਕਾਰੇ ॥
ਮਨਮੁਖੁ ਤਕੇ ਕੁੰਡਾ ਚਾਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-1022)

ਜਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਮਾਨਸਿਕ ਬਾਲਣ ਅਸੀਂ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਅੰਦਰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਅਗਨੀ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਭੜਕ ਉਠਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਅੰਦਰ—

ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ 'ਘਾਹ-ਫੂਸ'
ਉਪਾਧੀ ਦੀਆਂ 'ਲੱਕੜਾਂ'
ਨੀਵੀਂਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ 'ਪੈਟਰੋਲ'
ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ 'ਗੈਸ'

'ਰੂਪੀ' ਭੜਕਾਊ ਬਾਲਣ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਗ੍ਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਚਿੰਗਿਆੜੀਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ 'ਧਾਰਮਿਕ-ਈਰਖਾ' ਜਾਂ 'ਮਜ਼ਹਬੀ-ਤਅੱਸੁਬ' ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ 'ਬਾਰੂਦ' ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਪਲੀਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਬੰਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਟ ਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ 'ਮਜ਼ਹਬੀ-ਤਅੱਸੁਬ' ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ, ਇਕ 'ਨੂਰ' ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਹੋਏ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ, ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਉਤੇ ਨੀਵੇਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਵਤੀਰੇ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਅ-ਧਰਮੀ-ਵਤੀਰੇ' ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਚੋਲਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ—

ਨਾਮ
ਪ੍ਰੇਮ
ਗਰੀਬੀ
ਨਿਮਰਤਾ

ਦਇਆ
ਸਮਾਨਤਾ
ਏਕਤਾ
ਸੇਵਾ
ਹਮਦਰਦੀ
ਪਰਉਪਕਾਰ
ਧੀਰਜ
ਖਿਮਾ

ਆਦਿ, ਸਾਧਨ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ।

ਹੋਏ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥
ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਕੇ ਹੋਵਹੁ ਜੋੜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੈਸਹੁ ਸਫਾ ਵਿਛਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1185)

ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥
ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ ॥
ਲੋਗਾ ਭਰਮਿ ਨ ਭੂਲਹੁ ਭਾਈ ॥
ਖਾਲਿਕੁ ਖਲਕ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਾਲਿਕੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਰਬ ਠਾਂਈ ॥
ਮਾਟੀ ਏਕ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ ਸਾਜੀ ਸਾਜਨਹਾਰੈ ॥
ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਮਾਟੀ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਨ ਕਛੁ ਪੋਚ ਕੁੰਭਾਰੈ ॥
ਸਭ ਮਹਿ ਸਚਾ ਏਕੋ ਸੋਈ ਤਿਸ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕਛੁ ਹੋਈ ॥
ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਨੈ ਸੁ ਏਕੋ ਜਾਨੈ ਬੰਦਾ ਕਹੀਐ ਸੋਈ ॥
ਅਲਹੁ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਗੁਰਿ ਗੁੜੁ ਦੀਨਾ ਮੀਠਾ ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸੰਕਾ ਨਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ ॥ (ਪੰਨਾ-1349)

ਫਰੀਦਾ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਲਕ ਵਸੈ ਰਬ ਮਾਹਿ ॥
ਮੰਦਾ ਕਿਸਨੋ ਆਖੀਐ ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ-1381)

ਦੇਹੁਰਾ ਮਸੀਤ ਸੋਈ ਪੂਜਾ ਔ ਨਿਵਾਜ਼ ਓਈ
ਮਾਨਸ ਸਬੈ ਏਕ ਪੈ ਅਨੇਕ ਕੋ ਭ੍ਰਮਾਉ ਹੈ ॥
ਦੇਵਤਾ ਅਦੇਵ ਜੱਛ ਗੰ੍ਧਬ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ
ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਦੇਸਨ ਕੇ ਭੇਸ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ ॥
ਏਕੈ ਨੈਨ ਏਕੈ ਕਾਨ ਏਕੈ ਦੇਹ ਏਕੈ ਬਾਨ
ਖ਼ਾਕ ਬਾਦ ਆਤਿਸ਼ ਔ ਆਬ ਕੋ ਰਲਾਉ ਹੈ ॥
ਅੱਲਹ ਅਭੇਖ ਸੋਈ ਪੁਰਾਨ ਔ ਕੁਰਾਨ ਓਈ

ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕ ਹੀ ਬਨਾਉ ਹੈ ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪਾ: 10)

ਜੇਕਰ ਪੈਟਰੋਲ ਅਤੇ ਗੈਸ ਦੇ ਬਾਲਣ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ 'ਐਟਮ ਬੰਬ' ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਅਤੀ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਗਿਲਾਨੀ ਦੀ ਅਗਨੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਾਂਬੜ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਦੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ 'ਆਤਿਸ ਦੁਨੀਆਂ', 'ਅਗਨ ਸੋਕ ਸਾਗਰ' ਜਾਂ 'ਪਾਵਕ-ਸਾਗਰ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅਗਨੀ ਤਾਂ ਐਟਮ ਬੰਬ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਅਸਰ ਬੇਅੰਤ—

ਪੁਸ਼ਤਾਂ
ਨਸਲਾਂ
ਕੌਮਾਂ
ਜਨਮਾਂ

ਤਾਈਂ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਲਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਭਾਂਬੜ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ 'ਧਰਮ' ਜਾਂ 'ਮਜ਼ਹਬ' ਬਣਾਏ ਗਏ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਮਜ਼ਹਬ ਨੂੰ ਹੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅੱਗ ਲਗ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਬੁਝਾਏ ?

'ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ' ਦੀ ਅੱਗ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ, ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਠੰਢੇ ਜਲ ਨਾਲ ਹੀ ਬੁਝ ਸਕਦੀ ਹੈ—

ਮਨ ਮੇਰੇ ਗਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕਾ ਓਲਾ ॥
ਤੁਝੈ ਨ ਲਾਗੈ ਤਾਤਾ ਝੋਲਾ ॥ (ਪੰਨਾ-179)

ਵਵਾ ਵੈਰੁ ਨ ਕਰੀਐ ਕਾਹੂ ॥
ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਾਹੂ ॥...
ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਮਿਟੇ ਤਿਹ ਮਨ ਤੇ ॥
ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋ ਸੁਨਤੇ ॥ (ਪੰਨਾ-259)

ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ-288)

ਖਿੰਚੋਤਾਣਿ ਵਿਗੁਚੀਐ ਏਕਸੁ ਸਿਉ ਲਿਵਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-756)

ਤਾਤੀ ਵਾਉ ਨ ਲਗਈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰਣਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-819)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਗਵਾਵੈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਗਲੀ ਗਣਤ ਮਿਟਾਵੈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮਨਾਮੁ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਸਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥ (ਪੰਨਾ-942)

ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-1291)

ਬਿਸਰਿ ਗਈ ਸਭ ਤਾਤਿ ਪਰਾਈ ॥
ਜਬ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮੋਹਿ ਪਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1299)

ਜਿਸ ਦਾ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅਗਨੀ ਸਿਰਫ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਬੁਝਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਯਾ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਗਿਲਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 'ਮਜ਼ਹਬੀ-ਤਅੱਸੁਬ' ਦੀ ਅਗਨੀ ਭੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਮਜ਼ਹਬੀ—

ਰੋਸੇ-ਗਿਲੇ
ਧੱਕੇ-ਸ਼ਾਹੀ
ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ
ਮਾਰ-ਧਾੜ
ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ
ਜ਼ੁਲਮ

ਆਮ ਜਨਤਾ ਉਤੇ 'ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ' ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਟੜਤਾ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ—

ਸਿਆਣੇ
ਵਿਦਵਾਨ
ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ
ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ
ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ
ਅਖੌਤੀ ਸਾਧ-ਸੰਤ

ਭੀ, ਬੜੇ ਚਾਉ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਵਿਚ 'ਫ਼ਖਰ' ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਘਿਰਨਾ ਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਨਿਰਦੋਸ਼, ਮਾਸੂਮ, ਨਿਹੱਥੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ,

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਹਿ ਅਤੇ ਅਸਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ 'ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ' ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਨਾਅਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦਈ ਤੇ ਕਠੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਉਤੇ ਧਾਰਮਿਕ 'ਠੱਪਾ' ਲਾਉਣਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ।

ਐਸੇ ਕੁਕਰਮ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਭੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਪਾਪ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਧਾਰਮਿਕ ਤਅੱਸੁਬ' ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਧਰਮੀ' ਕਹਿਣਾ ਨਾਵਾਜਿਬ ਹੈ।

ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਠੋਰ, ਤਅੱਸੁਬੀ 'ਅਧਰਮੀ ਕਰਮਾਂ' ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਪੁੰਨ', ਨੇਕੀ ਤੇ 'ਸਵਾਬ' ਸਮਝ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਜੋਸ਼-ਖਰੋਸ਼ ਨਾਲ ਵੱਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਐਸੀ ਅੰਧ-ਕਠੋਰਤਾਈ (Fanaticism) ਦੀ ਸਾਡੀ ਮਜ਼ਹਬੀ 'ਜੀਵਨ-ਸੇਧ' ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਐਸੇ ਹਠ-ਧਰਮੀ ਕੱਟੜਪੁਣੇ ਦੇ ਤਅੱਸੁਬ ਅਤੇ 'ਹੰਗਤਾ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (blind religious fanaticism) ਨੂੰ ਹੀ ਸਲਾਹਿਆ, ਵਡਿਆਇਆ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੀ ਸਾਡਾ 'ਧਰਮ' ਬਣ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅਗਨੀ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮਚਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਧਾਰਮਿਕ ਤਅੱਸੁਬ' ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਅਤਿ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੇ ਘਿਰਨਾ-ਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬਾ ਜਗਿ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ।
ਖੁਦੀ ਬਖੀਲਿ ਤਕਬਰੀ ਖਿੰਚੋਤਾਣ ਕਰੇਨਿ ਧਿਙਾਣੇ।...
ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇਦੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਇ ਰਾਹ ਭੁਲਾਣੇ।
ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇ ਕੈ ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਣੇ।
ਸਚੁ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਇਆ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਣੇ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 1/21)

ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ, ਹੋਰਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੀ—

ਊਣਤਾਈ

ਛੁਟਿਆਈ

ਨਫ਼ਰਤ

ਨਿਰਾਦਰੀ

ਨਿੰਦਿਆ

ਬਦਨਾਮੀ

ਅਤੇ, ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ—

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਵਡਿਆਈ

ਉਚਿਆਈ

ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ, 'ਧਰਮ' ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਕੱਟੜ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਐਨ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਧਰਮ ਦੀ—

ਨਿਰਾਦਰੀ

ਛੁਟਿਆਈ

ਬਦਨਾਮੀ

ਵਿਰੋਧਤਾ

ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਪ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਜਾਂ ਸਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਦੂਜੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, 'ਤਅੱਸੁਬ' ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ, ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਹੇਠੀ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਭੀ ਹੇਠੀ, ਵਿਰੋਧਤਾ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਪ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਾਂ।

ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਅੱਸੁਬ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਮਨ-ਤਨ ਸੜ-ਬਲ ਕੇ ਕਾਲਾ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ—

ਮਨ ਹੋਰ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਵਿਚ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਨਫਰਤ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦੇ ਹਨ।

ਮਨ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਧਾਰਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਬਜਾਏ, 'ਮਜ਼ਹਬੀ- ਤਅੱਸੁਬ' ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸੇਧ ਦਾ 'ਰੁਖ', ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਕੇ ਰਸਾਤਲ ਵਲ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪਿਛਲੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਅੱਸੁਬ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜਾ 'ਮੁੜ ਕੇ', ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (boomerang) ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਸਿਰਫ਼ ਰੁਕਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ 'ਪਿਛਲ-ਖੋਰੀ' (Backgear) ਮੁੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—

When our minds are galvanized and aggrandised with wrong religious dogmas and convictions—we become 'bigots'—to the point of fanaticism. Thus, when our 'Ego' puts on the robe of Religion—woe to the Humanity ! It plays havoc with the humanity and makes a 'mockery' of Religion ! In our blind religious zeal, we have perpetrated untold sufferings and cruelty on humanity in the name of Religion, and crucified many Godly saints and prophets.

(ਚਲਦਾ...........)